

Alvás/rétegek

„Ha egy nap olyan lányszű irányra tennék szert, hogy minden művészet egyesülne bennem, megírnám az alvás dicséretét. Nem ismerek nagyobb gyönyört az életben, mint az alvás képességét: élet és lélek tökéletes kihunyása ez, amikor minden teremtmény és minden ember kiiktatódik, az emlék és illúzió nélküli éjszaka, amikor se múltad, se jövőd nincs [...]”

Fernando Pessoa: *A kétségek könyve*

A szemhéj elnehezedik, a szemgolyó elfordul a világtól. A zajok egybemosódnak, párnaruhán fölépül egy párhuzamos világ, a test kényelmes helyzetet keres. A légzés ritmizálja az elalvás előtti időt. A csukott szemhéjon át először vöröses, aztán kékes fény, a retina vásznán pedig gyöngéd tejút-struktúrák viszik kerिंगési pályára az elpilledőt. Hangok, zajok és zörejek szelíden kioltják egymást. Kékesfeketébe éjül a nappal tündöklése. Az alvás sötétje talán ragyogó fény. Az alvás még nem álom. Az álom ismeri a fényt és a képeket, érzelmeket hív elő.

BOTOND
Mudang

Az alvásról még azt sem tudjuk, hogy ismer-e fényt, árnyat és sötétséget, tereket és színeket, vagy pedig az álom ikertestvére, *conditio sine qua non*-ja.

Hiába vagyunk képesek az agyi áramok tudományos mérésére és regisztrálására, az alvás rétegeit és képlékeny átmeneteit senki nem tudja pontosan megnevezni. Az elalvók és felébredők fenomenológiai állapotleírásaira kell szorítkoznunk; beszámolóik azokra a beszámolókra emlékeztetnek, amelyeket addig föltáratlan vidékek kutatói hoznak magukkal expedícióikról. Vannak elbeszélések, de nincsenek összehasonlítható megfigyelések, nincs bizonyítóanyag, amelyre ilyen vagy olyan állításainknál hivatkozhatnánk. Alszom magam is, állathoz hasonlatosan, s ebben az állapotban időtlenül nemlétező vagyok. Megtudom figyelni az alvót, le tudom rajzolni, fényképezni, képes vagyok plasztikailag megformálni, vagy mint szobrot, az anyagból kihámozni, a zajokat, amiket produkál, rögzíteni és testmozgását lefilmezni. Magamat alvóként nem érzékelem, ezt a bizonyosságot esetleg csak az álom tudja megadni nekem egy történetben. Az alvó teste azonban a megfigyelés révén objektummá válik. Van az alvásnak e külső, látható, testi mellett egy belső formája is?

Ha pedig az alvásnak nem az éj, és nem is a sötétség, hanem a szellemi vagy fizikai kimerültség állapotai a nélkülözhetetlen feltételei, úgy mégis volna az alvásnak egy bizonyos állandó világossági foka? Egy forrástalan-halovány Jupiter-fénye?

Jézus az elfogása előtti éjszakán arra kérte tanítványait, hogy hajnalig virrasszanak vele. Egy ideig úrrá tudtak lenni álomosságukon és társai tudtak lenni az éjszakában, de végül aztán elnyomta őket az álom. Isten fia nem csak ettől a pillanattól kezdve tudott az alvó sebezhetőségéről, a nyers erőszak kívülről leselkedő veszélyéről, miként arról az egészen sajátos jellegű veszélyről is, amely lelke legmélyéből fenyegeti az alvót: az álom szörnyeket szül és erősebb az akaratnál. A fej bábhoz hasonlatosan omlik a kebelre vagy hanyatlík hátra, a száj nyáladzva vonaglik vagy néma kiáltásra tárul, karok és lábak összefonódnak, ahogy az alvás koreográfija diktálja.

Aki alszik vagy alvást tettét, kísértésbe viszi a másikat. Aki az alvót nézi, voyeurré válik; csilapíthatatlan kíváncsisággal fürkesszük, hogy ki rejtőzhet e mögött az alvó mögött, milyen világban időzhet éppen. Előbb az igézet, hogy leplezetlenül, konvencióktól szabadon, gátlások nélkül nézhetjük az alvót, aztán meg a tettenértség érzése, ha az alvó hirtelen fölébred és viszonozza tekintetünket.

Az alvó teste ingerlően tárulkozik ki a képzeteknek. Egy fügefalevél, bársonyosan csillogó brokát, fényes selyemlepedő, súlyosan leomló, csípőig érő hajtakaró, az oltalmazóan behajlított

karok vagy egy-egy üresen hagyott folt a vásznon, egy szürkés vonalkázás, egy odapötytyintett árnyék szemérmesen takarják a meztelen testet és mégis eleget hagynak fedetlenül, hogy a nézőben felcsigázzák a „mi volna, ha” képzetét. Kéjesen ellazult testiségében vétkeznek az alvó is, csak már nem tud róla. Az effajta testiségre redukálás rabul ejt.

Míg néző és nézett éber állapotban tudnak egymásról és ennek megfelelően viselkednek egymással, az alvó és néző közötti viszony kibillent egyensúlyából. Aki mások szeme előtt alszik el, a pillanat töredékrészig még sejti, hogy testét lesni kezdik, a környező valóság kikapcsolásának egy bizonyos fokától azonban már nincs visszaút az alvásból.

Képzőművészek leleményesen, árnyalatgazdagon és fortélyosan puhatolták ki az alvó ember ábrázolásának mitológiai-vallási, irodalmi-művészettörténeti toposzait. Ami a költői nyelv időbeliségében szuggesztíven bontakozhat ki, ami a harmóniaszekvenciákban, ütemsorokban és a hangostól a már-már nem is hallhatóig terjedő árnyalatokban cseppről csepre adagolva jut be a fülünkbe, hogy

BOTOND
Kapu

az idő linearitásában formálja meg az alvónak és atmoszférikus jegyeinek képét, azt a vizuális művészet területén egyszerre kell műbe foglalni. A tűnékenység illúzióját jelenléte tartamával teszi hozzá a néző.

BOTOND ceruzával átrajzolt papírkollázsain és plasztikus teherautóponyva-fejein védőköpenyhez hasonlatosan rakja rétegekbe az alvót körülvevő fényt. Mintegy kívülről befelé formálja meg az alvást. Úgy helyezi egymásra a rétegeket, mint valami kötőpólyát, amely egyszerre láttatja az alvó magába fordultságát és sebezhetőségét. A törzs elhagyása és az emberi testnek az alvó fejére való redukálása azt a testrészt emeli ki, amellyel a legérzékletesebben jellemezhető az alvás állapota. Aki csukva tartja a szemét, hallgatózhat, révülhet, tűnődhet vagy éppen aludhat is. Egy csukott szemű ember lehet öntudatlan, de lehet halott is. Miként ábrázolható ez a mindent eldöntő, egzisztenciális különbség alvás és halál között?

Az alvók emberi dimenziójú fejei Botondnál az absztrakció olyan fokát mutatják, amely szuggesztívan jellemzi töredékes-puhatolózó közeledését az alvás témája felé. Így a zárt szemeket részben csak ceruzanyomokként, vázlatyszerűen illeszti rá a papírrétegekre, vagy a bekötözött fejek vágáséleit befeketítve jelzi a szemüregeket és szemhéjakat. A ceruzavonások tűnékenységének és az egymást átfedő műanyagdarabok él-árnyékolásának köszönhetően megőrzik belső eleveenségüket, semmiképp sem halotti maszkok.

Az uralkodó képalkotó eljárás a kollázs marad, a rajz csak jelez. Mind a használt teherautóponyvák szabálytalanul felszabdalt, tojás-héjszínű csíkjai, mind a tépett papír erőteljes két- és háromdimenziós plaszticitást kölcsönöznek a fejeknek. Még a kollázsfejek sík felületén is feneketlen mélység támad.

Az alvásrétegek alatt mintha olyan energiákat fogott volna nyalábba a művész, amelyek az újbóli erőgyűjtést, a gyógyulást és felépülést juttatják eszünkbe. Olyan sebeket, amelyek csak az alvás magányában tudnak behegedni. S ha az alvó aztán fölébred, a bőr megfeszül, és visszatér a világ.

Az alváshoz olyan művészi anyagokat szokás társítani, amelyek csekély súlya a téma tűnékenységével és megfoghatatlanságával hozható kapcsolatba. Botond az ellentétes pólust fűkészi ki, s papír és műanyag mellett hegesztett és kovácsoltvasat, bronzot vagy krómáclét is használ.

Constantin Brâncuși anyag- és formaideáihoz visszanyúlva, Botond az anyag súlyosságával hangsúlyozza a statikus állapotot, az anyag ősi-kézműves feldolgozásával azonban meg is haladja a román szobrász e témába vágó plasz-

BOTOND
Mese 2

tikáit. „Elnyomta az ólomsúlyú álom” – a kifejezés itt egyszeriben kettős jelentést nyer. Míg az álom dramaturgiai jelenetekké rendezi a mindennapi valóságból azonosítható arcokat, tárgyakat és helyzeteket, és játékosan, olykor szürreálisan benépesíti vagy démonian elnépteleníti velük a teret, az alvásnak nincs szüksége valóságközeli képformákra. Míg álmainkról képesek vagyunk leírólágn beszámolni, belőlük analitikai ismereteket nyerni és terápiás következtetéseket levonni, az alvás amorf, alakatlan marad. Jól vagy rosszul, nyugodtan vagy nyugtalanul alszunk. További információkkal nem tudunk szolgálni, nem tudunk jelzőket tárítani hozzá, mert képünk végül is semmilyen sincs róla. Komputertomográfiai tudományosan kódolt feljegyzéseként vagy táblázatok elvont görbéjeként még csak megjeleníthetjük, reprezentatív képünk azonban nincs. Hol is keressünk

BOTOND
Alvás

ilyet? A mikro- vagy a makrokozmoszban? És milyen paraméterek alapján, milyen műszerekkel? Létezh-e egyáltalán adekvát ábrázolási médium e rejtélyes állapotnak?

Mintha tudná, hogy az alvás milyen közel van mindenkor saját létezésünk egy másik világához, Botond rendkívül óvatosan, már-már tisztelettudóan bánik az élesség és élelenség, mélység és felszín, statika és dinamika között lebegő képi metaforikával. Különböző anyagok segítségével nem annyira képeket dolgoz ki, mint inkább egy struktúrát, kontúrát, amely szó szerint azt igyekszik első körvonaláiban vázolni és megragadni, amit az elalvó magával visz az álomba, és ott felejt. Ám amit a felébredő éppúgy nem képes pontosan megnevezni, mert egy potenciálisan létező kép fennakadt az alvás és ébrenlét, ott és itt közötti varsán, és oda- s visszaváltva vár a következő alvóra.

Az alvás képe, ahogyan Botond kollázsain és plasztikáin élénk tárja, lehetne az alvás megálmodott képe, nevezetesen az az állapot, amikor az élet és a lélek, amint azt Fernando Pessoa sejtí, kiálszik, s emlékezet és illúzió híján sem múltunk, sem jövőnk nincs; külső emberi alakunk azonban, tehetnénk hozzá, még akkor is látható marad.

Fordította Adamik Lajos